

Zapiski bibliograficzne

ZIEMIE ZACHODNIE

TADEUSZ GOSPODAREK: *Przełom narodowy Karola Miarki*. Instytut Śląski w Opolu. Komunikaty (seria monograficzna nr 25), Opole 1962, s. 21.

Polemizując z autorami podstawowych monografii poświęconych Miarce (A. Bar, K. Prus, S. Belza), którzy przełom narodowy w jego życiu skłonni byli przypisywać wpływowi Bogedaina, autor rozprawy twierdzi, iż przełom ten dokonywał się po nawiązaniu przez przyszłego redaktora „Katolika” ściślejszych kontaktów ze Stalmachem oraz Chociszewskim (l. 1861—1863).

WIKTOR LEMIESZ: *O pracy niewolniczej na Ziemi Lubuskiej w latach II wojny światowej*. Wydawnictwo Poznańskie. Poznań 1962, s. 180, 1 mapa.

Książka omawia położenie robotników przymusowo wywożonych do Niemiec z krajów opanowanych przez hitlerowców. Autor przedstawia metody wyzysku i ucisku stosowane w obozach na terenie Ziemi Lubuskiej oraz formy walki prowadzonej przez robotników.

W książce wykorzystane zostały trzy grupy źródeł: 1) materiały archiwalne, 2) prace ogłoszone drukiem przez Władysława Rusińskiego, Szymona Datnera, Karola Mariana Pospieszalskiego i in., 3) relacje ustne i pisemne ludzi, którzy w czasie wojny przebywali na Ziemi Lubuskiej w charakterze robotników lub jeńców wojennych i mieszkają na tych ziemiach do dziś.

„ZARANIE ŚLĄSKIE”. Kwartalnik nr 1/1963. Wydawnictwo Śląskiego Instytutu Naukowego. Katowice—Cieszyn 1963, s. 116.

Dział artykułów tego numeru wypełniają prace poświęcone powstaniu styczniowemu ze szczególnym uwzględnieniem regionu śląskiego. Tak więc E. Odorkiewicz zatyt. swą rozprawę *Śląsk w organizacji powstańczej w l. 1862—1864*. J. Król pisze o odgłosach powstania styczniowego na Śląsku Cieszyńskim, J. Ziemia o Zagłębiu Dąbrowskim w powstaniu styczniowym, H. Rola na temat powstania styczniowego w regionie częstochowskim. W. Nawrocki opracował echa powstania styczniowego w prasie i literaturze polskiej na Śląsku, a J. Pierzchała w krótkim zarysie przedstawił jakie odbicie r. 1863 w Zagłębiu znalazł w twórczości Marii Dąbrowskiej. Zeszyt zamykają recenzje i kronika.

„KWARTALNIK OPOLSKI”, nr 1/1963. Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Opolu, Opole 1963, s. 160.

U progu dziewięćciolecia swej działalności „Kwartalnik Opolski” nawiązuje do tego profilu, jaki reprezentował na jej początku. Obok tradycyjnego już działu rozpraw, szkiców i materiałów traktujących o przeszłości Śląska, przywraca się odtąd zmodyfikowany dział drugi, w którym przedstawiane będą zagadnienia współczesnego życia naukowego i artystycznego Opolszczyzny. Nowością też jest wprowadzenie działu wywiadów z działaczami śląskimi oraz systematyczne drukowanie w odcinkach zestawu pozycji bibliograficznych polskich i zagranicznych o Opolszczyźnie. „Kwartalnik Opolski” zalecony został przez Ministerstwo Oświaty jako pomoc w pracy szkolnej i pozaszkolnej dla nauczycieli, szczególnie na terenach województw: opolskiego, katowickiego i wrocławskiego.

Numer 1/1963 „Kwartalnika Opolskiego” przynosi w dziale artykułów prace W. Dziewulskiego na temat stosunków etnicznych w Kluczborku i Bieczynie oraz nazewnictwa osobowego mieszczan w r. 1619. S. Smak omawia pisarstwo Karola Miarki dla ludu, D. Badura-Simonides pisze o sytuacji w badaniach nad śląską prozą ludową, J. Kolbuszewski analizuje śląską pieśń o „Paninie z rybą”, a F. Stolat przedstawia siedemnastowieczną architekturę pałacu w Żyrowej. (Artykuł bogato ilustrowany zdjęciami i planami). W materiałach T. Stożek zamieścił przyczynek do dziejów polskiego teatru amatorskiego na Śląsku.

Obszerne *Miscelanea* przynoszą pracę Z. Zielonki, który rozważa zagadnienie środowiska literackiego w Opolu i jego stosunku do środowiska społecznego. W tym samym dziale J. Klimczyk pisze o opolskim Teatrze 13 Rzędów w związku z pięcioleciem jego istnienia. Dalsze pozycje to omówienie stanu badań nad piśmiennictwem śląskim, streszczenia prac doktorskich, wywiady, kronika kulturalna, recenzje i komunikaty.

„PRZEGLĄD ZACHODNIO-POMORSKI” dawniej „SZCZECIN”, zeszyt 1/1963, Instytut Zachodnio-Pomorski, Szczecin 1963, s. 176.

Dwumiesięcznik wydawany przez Instytut Zachodnio-Pomorski jest kon-

tinuacją czasopisma „Szczecin”. Dotychczasowy tytuł zmieniono, gdyż, jak wykazała praktyka, niejednokrotnie mylił on potencjalnych odbiorców, sugerując, że pismo poświęcone jest głównie sprawom samego Szczecina lub regionu szczecińskiego. Nowa nazwa bardziej odpowiada treści pisma, które zajmują się problematyką całego regionu zachodniopomorskiego.

W zeszycie 1/1963 w dziale artykułów Z. Boras zamieścił pracę nt. polskiej floty wojennej Zygmunta Augusta w Darłowie w 1568 r., a J. Zalewski przedstawił dzieje Uniwersytetu Robotniczego ZMS w Szczecinie. W oparciu o materiały Kuratorium Okręgu Szkolnego Szczecińskiego I. Turek-Kwiatkowska opracowała zagadnienie pracy oświatowej wśród dorosłych na Pomorzu Zachodnim w l. 1945—1948. We wspólnym artykule, opatrzonym 16 tabelami, S. Górka-Niwiński i Z. Chudecki scharakteryzowali wpływ warunków przyrodniczych na kształtowanie się produkcji rolnej w woj. szczecińskim. Kolejne działy to recenzje, przeglądy-diskusje (tym razem przegląd gospodarczy, społeczny i kronika kulturalna Szczecina za ostatni kwartał 1963 r., a także rozważania E. Balcerzana na temat szczecińskiej liryki) oraz kronika naukowa. W jej ramach M. Misiorny opracował *Bibliografię zawartości czasopisma „Szczecin”* za l. 1957—1962.

Zestawił W. T.

NIEMCY

Niemcy wilhelmińskie

WANDA KAMPMANN: *Adolf Stoeker und die Berliner Bewegung*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, 1962, nr 9, s. 558—579.

Artykuł omawiający działalność społeczno-polityczną pastora Stoekera i jego ruchu oparty jest tylko na literaturze przedmiotu bez przeprowadzenia badań źródłowych. Wanda Kampmann zainteresowała się ruchem Stoek-

kera głównie z uwagi na jego antysemityzm. Artykuł jest bowiem fragmentem większej pracy o problemie żydowskim w dziejach Niemiec, która ma się ukazać w NRF nakładem wydawnictwa Lambert Schneider.

PETER G. THIELEN: *Die Aussenpolitik des Deutschen Reiches 1890—1914*. „Welt als Geschichte”, 1962, nr 1/2, s. 27—48.

Autor omawia podstawowe publika-

cje dotyczące polityki zagranicznej Niemiec pobismarkowskich, jakie ukazały się w l. 1945—1960 na terenie Niemiec a także Francji, Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych A. P.

GERHARD STOLTENBERG: *Tirpitz und seine Flottenpolitik*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, 1962, nr 9, s. 549—558.

Stoltenberg przedstawił w krótkim zarysie pogląd historiografii niemieckiej na sprawę polityki Tirpitz. Autor doszedł przy tym do wniosku, że na gruntowniejszą i pełniejszą ocenę polityki Tirpitz historiografia niemiecka mogła się zdobyć dopiero po II wojnie światowej. Tezę swą uzasadnia Stoltenberg nie zwiększeniem się po tej wojnie ilości źródeł historycznych tylko możliwością szerszego poznania samego przebiegu procesu historycznego. Druga wojna światowa wykazała bowiem z całą grozą, jak niszczycielskie jest działanie sił nacjonalistycznych i imperialistycznych i to pozwoliło na pełniejszą ocenę polityki Tirpitz, która była tych sił wypadkową. Autor podkreśla, że najpełniejszą ocenę polityki Tirpitz dał, jak dotąd, G. Ritter w drugim tomie *Staatskunst und Kriegshandwerk*.

HEINZ KRAFT: *Das Problem Falkenhayn*. „Welt als Geschichte”, 1962, nr 1/2, s. 49—78.

Generał Erich von Falkenhayn był zwolennikiem strategii defensywnej. Koncepcje te nie zapewniły mu pozytywnej oceny w historiografii niemieckiej. Autor artykułu polemizuje z dotychczasową oceną generała Falkenhayna i wykazuje słuszność jego koncepcji strategicznych.

Niemcy w okresie Republiki Weimarskiej

GOTTHARD JASPER: *Aus den Akten der Prozesse gegen die Erzberger-Mörder*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte”, 1962, nr 4, s. 430—453.

Autor opublikował i opatrzył ko-

mentarzem 10 dokumentów pochodzących z procesu wytoczonego mordcom polityka centrowego Matthiasa Erzbergera. Wydane dokumenty wykazują, że mordercy, Heinrich Tillessen i Heinrich Schulz, działali nie z własnej inicjatywy lecz na rozkaz tajnej, paramilitarnej, skrajnie prawicowej organizacji noszącej nazwę *Organisation Consul*, która była nielegalną kontynuacją, rozwiązanej po puczu Kappa, *Brigade-Ehrhardt*. Na czele tej organizacji stał były dowódca tej brygady kapitan Ehrhardt. *Organisation Consul*, jak to wykazuje autor komentarza, była w ścisłym kontakcie z dowództwem *Reichswehry*, przez które była finansowana. Słusznie więc zwraca uwagę Jasper na odpowiedzialność dowództwa *Reichswehry* za działalność tego rodzaju półoficjalnych organizacji, które korzystając z atmosfery „zalegalizowanej nielegalności” rozwijały akcje przeciwko Republice Weimarskiej. *Organisation Consul* posługiwała się metodą terroru i biologicznej eksterminacji przeciwników politycznych i w tym względzie może być uważana za pierwowzór dla maszyny terroru zorganizowanej przez system hitlerowski.

CARL H. PEGG: *Die wachsende Bedeutung der europäischen Einigungsbewegung in den zwanziger Jahren*. „Europa Archiv”, 1962, nr 24, s. 865—874.

Autor zajmuje się badaniem ruchów na rzecz zjednoczenia Europy w l. 1925—1930 i stwierdza, że w okresie tym głoszenie tej idei przechodzi z indywidualnych wysiłków na kolektywne. W tym czasie powstaje szereg organizacji zajmujących się propagowaniem zjednoczenia Europy oraz ukazuje się wielka ilość publikacji na ten temat. Ruch ten osiąga swe apogeum w r. 1929 i z chwilą wzrostu sił partii hitlerowskich w Niemczech gwałtownie zanika.

Niemcy po r. 1945

H. MEYER-LINDENBERG: *Deutschlands Grenzen*. „Die politische Meinung”, 1962, nr 79, s. 29—42.

Artykuł stanowi w zachodniemieckiej literaturze prawa międzynarodowego jeszcze jedną pozycję, usiłującą uzasadnić aktualność tezy, tak głęboko zakorzonionej w NRF, że za granice dzisiejszych Niemiec należy nadal uważać te, które miały one w dn. 31 XII 1937 r. Argumentacja, jaką posługuje się autor, nie jest nowa. Akty prawne regulujące położenie prawnomiędzynarodowe Niemiec po II wojnie światowej, sprawa traktatu pokoju z Niemcami w l. 1947—1952 oraz kwestia rządu ogólnoniemieckiego — stanowią odcinki na których czynione są poszukiwania zmierzające do znalezienia potwierdzenia tezy o niezmiennianiu się granic Niemiec od końca 1937 r. Autor nie poprzestaje jednak na tym i szuka odpowiednich dla siebie argumentów na płaszczyźnie negowania suwerenności NRD i uznania NRF za jedynego sukcesora dawnej Rzeszy. Dużo miejsca w artykule poświęcono problematyce obecnej granicy polsko-niemieckiej. Na ten temat autor reprezentuje poglądy typowe dla niektórych kół w Niemczech zachodnich przeciwnych uznaniu tej granicy. Neguje więc on legalność i niezmienną Układu Zgorzeleckiego twierdząc, że kwestia ta pozostaje nadal otwarta i wymaga ponownego przedyskutowania z rządem ogólnoniemieckim. Artykuł stanowi więc pewnego rodzaju zestawienie rewizjonistycznych poglądów na zagadnienie obecnych granic Niemiec.

WALTER J. RAUCH: *Presse und Volkstum der Lausitzer Sorben*. Marburger Ostforschungen Bd. 9, Würzburg 1959, Holzner-Verlag.

Jest to jedna z niewielu publikacji dotyczących Serbołużyczan, które ukazują się w NRF. Praca jest staranną próbą przedstawienia rozwoju kultury i prasy łużyckiej na przestrzeni XIX i XX w. Rzeczowość wywodów naruszona została jednak przede wszystkim w części dotyczącej dzisiejszej sytuacji prasy serbołużyckiej w NRD, gdzie problemy te przedstawione zostały tendencyjnie. Rozprawa wzbogacona została

rozległą bibliografią prasy łużyckiej, obszernym zestawieniem literatury przedmiotu oraz indeksem.

HELMUT ALLARDT: *Deutschland und Polen*. „Aussenpolitik”, nr 4/1963, s. 295—300.

HANS-J. KIRCHNER: *Das neue deutsch-polnische Handelsabkommen*. „Europa Archiv”, nr 7/1963, s. 241—245.

Autorzy artykułów omawiają układ handlowy zawarty na okres 3 lat pomiędzy Polską a NRF i podpisany w dn. 7 III 1963 r. w Warszawie. Są oni zgodni w podkreślaniu wagi tego wydarzenia nie tylko z punktu widzenia obustronnych korzyści gospodarczych, ale uważają podpisanie umowy za pierwszy krok na drodze do uregulowania, po 24-letniej przerwie, stosunków dyplomatycznych pomiędzy obu państwami. Podczas gdy H. Allardt omawia zawarcie umowy, nie poświęcając zbyt wiele miejsca jej samej, w szerszym kontekście historycznego rozwoju stosunków sąsiedzkich między Niemcami a Polską, to H. J. Kirchner po bardzo krótkim wstępie ogólnym, cały wywód swego artykułu wyczerpuje na dokładniejszym przedstawieniu tak treści, jak i formy układu.

Niemcy a integracja Europy zachodniej

CARL A. EHRHARDT: *Das Aktionsprogramm der EWG-Kommission*. „Aussenpolitik”, 1963, nr 2, s. 79—88.

W dn. 24 X 1962 r. zarząd Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej ogłosił tzw. plan działania tej organizacji, który stał się przedmiotem ożywionych debat. Przeciwno planowi Komisji EWG wystąpił głównie minister gospodarki NRF, następca Adenauera, prof. Erhard. Ostatnio za planem Komisji EWG wypowiedziały się jednak, jakkolwiek z pewnymi zastrzeżeniami, dwie najbardziej wpływowe organizacje życia gospodarczego NRF — *Bundesverband der Deutschen Industrie* i *Deutscher Industrie- und Handelstag*.

KURT BIRRENBACH: *Grossbritannien und die Montanunion*. „Europa Archiv”, 1963, nr 3, s. 77—88.

Autor, poseł do Bundestagu z ramienia CDU i członek prezydium Niemieckiego Towarzystwa dla Spraw Polityki Zagranicznej, bada, jaki wpływ wywarłoby przystąpienie Wielkiej Brytanii do Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali na niemiecki przemysł górniczo-hutniczy. Birrenbach dochodzi do wniosku, że straty i korzyści gospodarcze, jakie odniósłby z tego przystąpienia niemiecki przemysł górniczo-hutniczy, wyrównałyby się. Względy gospodarcze nie wymagają, aby europejski przemysł węgla i stali zjednoczył się z brytyjskim. Według konkluzji autora, za

przystąpieniem Wielkiej Brytanii do Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali przemawiają przede wszystkim względy polityczne.

LIONELLO LEVI SANDRI: *Euro-päische Sozialpolitik*. „Europa Archiv”, 1963, nr 3, s. 107—114.

Autor uważa, że europejska polityka socjalna powinna być nie celem, lecz środkiem do celu, którym jest pełna integracja polityczna Europy zachodniej. Sandri jest członkiem Komisji Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, przewodniczącym wydziału dla spraw socjalnych.

Zestawili: Z. K., A. S.-L., J. M., T. W.

CZECHOSŁOWACJA PO R. 1918

OTAKAR KÁŇA: *Společný zájem Československa a Polska na boji proti západoněmeckému revanšismu*. „Slezský sborník”, Opawa, r. 60, 1962, z. 2, s. 250—257.

Krótką charakterystyką rewizjonizmu zachodniemieckiego i pokazanie reprezentowanych przez niego planów rewindykacji terytorialnych kosztem Polski i Czechosłowacji oraz przypomnienie roli, jaką odegrała mniejszość niemiecka w obu państwach przed r. 1939. Autor rozwinął następnie problematykę związaną z odzyskaniem przez Polskę Ziemi Zachodnich oraz kwestię wysiedlenia z tych obszarów ludności niemieckiej i scharakteryzował współpracę polsko-czechosłowacką nad ukazywaniem Europie militarystyki i rewizjonizmu rozwijających się w NRF.

KVĚTA KOŘALKOVÁ: *Patnáct let československo-polské spojenecké smlouvy*. „Slezský sborník”, Opawa, r. 60, 1962, nr 2, s. 149—162.

Autorka omówiła na wstępie przemiany ustrojowe w obu sąsiadujących ze sobą państwach w PRL i ČSRS. Następnie przedstawiła nawiązaną przez oba narody ze sobą współpracę w okresie wojny i kontynuowaną na wielu polach w okresie powojennym, m. in. rokowania polsko-czechosłowackie prowadzone w styczniu 1946 r. w Pradze przez polską delegację, której przewodniczył ówczesny minister Rzymowski, i wreszcie rozmowy w Warszawie w marcu 1947 r., skutkiem których podpisana została przez Gottwalda i Cyrankiewicza w dn. 10 III tr. umowa o pomocy wzajemnej i przyjaźni, ratyfikowana w Pradze dn. 14 IV tr. W ślad za tym poszły inne umowy i rozwinęła się dalsza żywa współpraca, czemu autorka poświęca całą drugą część swego interesującego artykułu, ilustrując niektóre fakty materiałem statystycznym.

Zestawił: J. K.

